

שיעורי צבא הלוי

פרשת ויקרא תשפ"ג

בדינא דעני שהביא קרבן עשיר

(מסכת יומא דף מ"א ע"ב)

א פלוגתת החינוך והרמב"ם, וקו' המל"מ. **ב** תי' השפ"א, והקו' לפ"ז ברמב"ם. **ג** ביאור האו"ש בגי' הגמ' בחולין. **ד** התי' לפ"ז לקו' ברמב"ם. **ה** קו' בד' האו"ש, והתי' לזה. **ו** הוספה לאו"ש גבי עולת יולדת, והדחיה לזה. **ז** ב' הוכחות לדחיה, דקרבן בפנ"ע הוא. **ח** ד' הגרי"ז. **ט** התי' לפ"ז בד' הרמב"ם. **י** היסוד בביאור פלוגתת הרמב"ם והחינוך.

אולם יש שגרסו בגמרא 'סלקא דעתך אמינא, הני מילי חטאת העוף, אבל עולת העוף אימר לא, קמ"ל".

והרשב"א בתשובה (ח"א סי' רע"ו), נשאל על זה, מאי שנא עולת העוף מחטאת העוף, והשיב שגירסה זו משובשת היא, [א.ה. עיין ברא"ש (ש"ת נוספות סימן י"ז), דכך כתב, וע"ע במרגניתא דרבי מאיר (למהר"ם שפירא, חולין שם, ד"ה מביום), במה שכתב ליישב לגירסא, וע"ע בשואל ומשיב (ש"ת מהדו"ק ח"א סימן רפ"ה, בא"ד אשר), וע"ש במה שהביא ששאלו בעל השו"ת בית יצחק, ובמה שתי' ויישב לגירסא].

ובאור שמה (פ"ז מהלכות מע"ש ה"ג, ובמילואים שם), כתב לבאר גירסה זו, על פי פירוש רבי אברהם אבן עזרא (ויקרא ה' ז'), דלהכי אמרה תורה שעני מביא גם עולה, לבד מחטאת כיון שבחטאת העוף אין אימורים למזבח, ולכך צריך להביא עולת העוף להקטירה על המזבח, [א.ה. וכ"מ בפ"י הטור, והחוקני, וע"ע בתשב"ץ (ח"ב סי' כ"ב), ובתוס' בזבחים (צ' ע"א), ל"מ כן, וכן נקטו במושב זקנים (פ"ו פי"א), -הגרש"פ].

ולפי זה יש לומר דמאי דקא סלקא דעתך דעולת העוף כשרה בלילה, הוא דוקא בקרבן עולה ויורד, דהרי כל מה שמביא עולת העוף הוא כדי שתהא הקטרת אימורים, והרי הקטרת אימורים כשרה גם בלילה, ולכך קא סלקא דעתך דעולת העוף, שבאה בקרבן עולה ויורד, תהא כשרה בלילה, [א.ה. וע"ע באור שמה (הל' מע"ש פ"ד ה"ג), ובמילואים שם].

[ועיין בספר מקור ברוך (ח"א, בתולדות הגאון המחבר), שהובא שהגאון בעל מקור ברוך, מצא את הגאון בעל אור שמח, כשהוא בשמחה, ואמר לו שנתחדש לו עתה דבר נפלא לאמיתתה של תורה, ונתנמנם קצת, וראה בחלומו שבפמליא של מעלה יושבים גדולי עולם, ואומרים שחסר עתה מי שיכוין לאמת, ועמד הרשב"א ואמר, שבדווינסק יש רב אחד שכוין לאמת יותר ממני, והיינו בפירוש גמרא זו דחולין].

התירוץ לפי זה לקושיא ברמב"ם

ד. והעולה מדברי האבן עזרא והאור שמח, שכל מה שהעני מביא קרבן עולה, הוא רק כדי שתהא הקטרה, וכיון שליכא הקטרה בחטאת העוף, לכך מביא עולת העוף.

ולפי זה השתא אתי שפיר דעני שמביא קרבן עשיר יצא, ואף שכשמביא קרבן עשיר, אינו מביא קרבן עולה, מכל מקום אינו צריך להביא עוד קרבן, משום דבקרבת עשיר יש שם הקטרת אימורים, והרי כל מה שצריך קרבן עולה בעני, הוא משום הקטרת אימורים, ובקרבת עשיר איכא הקטרה.

[א.ה. וכן כתב האור שמח ליישב קושיית התוספות בחגיגה (דף ח' ע"א), דאיצטרך קרא דעולת העוף אינה באה מן החולין, ותיפוק ליה דעולה היא, דלהמבואר מיושב כיון דהוי השלמת החטאת, וכ"כ החתם סופר בחולין (דף כ"א ע"א), ויעויין עוד במנחת חינוך (בהשמטות למצוה קל"ז), ובהגהות האור שמח, ובשפת אמת (לקוטים לפרשת צו), ויעויין עוד במשך חכמה בפרשת מצורע (פרק י"ד פסוקים ל"א ונ"א), ויעויין במנחת חינוך (קע"ו), חידוש לגבי דעת בעלים, ויעויין עוד בדרך אמונה (פ"ו משמיטה ה"י), בבאור הלכה, לגבי ליקוח חטאת העוף מדמי שביעית, ויעויין בתוס' בזבחים (ח' ע"א), ובשיטה מקובצת (שם ח' ע"ב אות כ"א),

"והביא את אשמו לה', על חטאתו אשר חטא, נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת וכיפר עליו הכהן מחטאתו, ואם לא תגיע ידו די שיה והביא את אשמו אשר חטא שתי תורים או שני בני יונה לה', אחד לחטאת ואחד לעולה" (ויקרא פרק ה' פסוקים ו' ז').

פלוגתת החינוך והרמב"ם וקושיית המשנה למלך

א. נחלקו הראשונים גבי קרבן עולה ויורד, מאי דינא כשהעני הביא קרבן עשיר, דעת הרמב"ם (פרק י' משגגות הלכה י"ג), שהעני שהביא קרבן עשיר יצא ידי חובת קרבן, אולם דעת החינוך (מצוה קכ"ג), שהעני שהביא קרבן עשיר לא יצא ידי חובתו.

ובהגהות המשנה למלך (שעל ספר החינוך), תמה על דברי החינוך, ממשנה ערוכה בנגעים (פרק י"ד משנה י"ב), שמצורע עני שהביא קרבן עשיר יצא, והובא במסכת יומא (דף מ"א ע"ב) [א.ה. וכן הקשה המנחת חינוך (שם, אות י"א), והגר"פ פערלא (בהגהות על ספר המצוות לרס"ג, מ"ע קמ"ד), כתב דדברי החינוך הם רק לכתחילה, ובדיעבד מודה החינוך דיצא, [ומ"מ הוא דלא כהר"ש (בנגעים שם), ודלא כהבאר שבע (כריתות כ"ח ע"א), דס"ל דיצא דמתני' לכתחילה הוא], וע"ע בערוך לנר (כריתות כ"ח ע"א, ד"ה והתניא), במה שכתב ליישב את קו' המשנה למלך, וע"ע בחידושי החתם סופר (שבת קל"ב ע"א), במה שכתב ליישב בזה].

תירוץ השפת אמת והקושיא לפי זה ברמב"ם

ב. והשפת אמת (ביומא שם, ד"ה גופא), כתב ליישב, דשאני קרבן מצורע, מקרבן עולה ויורד, שמצורע עשיר חייב ג' קרבנות, חטאת עולה ואשם, ושלשתן בהמות, ומצורע עני מביא גם כן ג' קרבנות, אלא שהאשם בהמה, והחטאת והעולה עופות, ובוה אס העני מביא קרבן עשיר יצא, כיון שלא גרע מחיובו אלא הוסיף עליו.

אולם בקרבן עולה ויורד, הרי העשיר מביא חטאת בהמה, ואילו העני מביא ב' עופות, אחד לעולה ואחד לחטאת, ונמצא שהעני חייב בקרבן שאין העשיר חייב, ולכך כיון שנתחייב העני בקרבן שהוא חטאת ועולה, ממילא לא יצא בקרבן עשיר, שהוא רק חטאת.

[ועיין בספר מועדים וזמנים (חלק ח' בהשמטות לסימן של"ו), מה שהובא מעשה שהיו כמה גדולי ישראל שדנו בקושיה זו, ושוב אמר בעל אמרי אמת שאינו מבין הקושיה, שהלא ליהודי חסר קרבן, והגאון ר' מנחם זמבא זצ"ל פירש דבריו כמבואר, שעני מביא ב' קרבנות, ואילו עשיר מביא רק קרבן אחד, וכתירוץ השפ"א דלעיל], [א.ה. וע"ע בחי' הגרמ"ז (להגאון ר' מנחם זמבא, סימן ל' ה'), דהביא כן בשם מו"ר זצ"ל, וע"ע בספר ראש גולה אריאל (ח"א ע' ש"כ ושכ"א)].

אולם לפי זה צריך ביאור דברי הרמב"ם דהיכי סבירא ליה שישא, והרי העני היה מחוייב להביא חטאת ועולה, והביא רק קרבן חטאת, והיכי יצא בקרבן העשיר, הא אכתי לא הקריב עולה.

ביאור האור שמח בגירסת הגמרא בחולין

ג. ונראה דהנה בחולין (דף כ"ב ע"א), יליף מהיקש, דעולת העוף דוקא ביום ולא בלילה, והקשו בגמרא דמ"ביום צוותו (ויקרא ז' ל"ח), נפקא, ותיצרו דאין הכי נמי שאין צריך קרא, וכדי נסבה.

דמשמע דלא כהאבן עזרא, וע"ע ברש"י כריתות (דף י' ע"ב), דמשמע כהאבן עזרא, ויעויין במקור ברוך (ח"א פרק י', וח"ב סי' ח'), -הגרש"פ].

קושיא בדברי האור שמח והתירוץ לזה

ה. אולם עדיין יש להבין, בעיקר תירוץ האור שמח, שהרי בעולת העוף, מלבד הקטרה יש בה גם מליקה, ומתן דמים, ובכל מקום הרי זה פסול בלילה, והיכי סלקא דעתך דאת עולת העוף יקריבו בלילה.

ובמסכת יומא (כ"ז ע"ב), איתא 'וכי יש לך עבודה שכשרה בלילה, ופסולה בזר, ולא והרי אברים ופדרים, סוף עבודה דיממא היא', [וכע"ז איתא שם לעיל (בדף כ"ב ע"א)].

ומבואר דמה שהקטרה כשרה בלילה, היינו משום שהיא סוף עבודה דיממא.

ועיין במחצית השקל (ס' תרכ"ג ס"ק ג'), דכתב "ורצה לומר אף על גב דהקרבנות הקרבן, היה צריך להיות ביום, מכל מקום כיון דעיקר מעשה הקרבן היה ביום, מותר לגמור שריפת אברים ופדרים בלילה, הוא הדין הכא, כיון דעיקר התפלה היה ביום, מותר לגמור לישא כפיו בלילה", [א.ה. וכבר כ' כן מהרי"ל, הו"ד בדרכ"מ, -הגרש"פ] ועיין עוד בזה באבן האזל (פ"ח ממע"ה ק"ה"ז), [וכתב שם דבזבחים (דף ס"ח ע"ב), נראה לא כן].

ולפי דברי המחצית השקל לו יצויר שמשכחת ליה מליקה ומתן דמים, שהם סוף עבודה, לכאורה גם כן היו כשרים בלילה, ולכך כיון שעולת העוף היא משום הקטרה של החטאת, אם כן כל הקרבנות העולה, היא סוף עבודה של החטאת, וזהו דקא סלקא דעתך דכשר בלילה.

הוספה לאור שמח גבי עולת יולדת והדחיה לזה

ו. והיה אפשר להוסיף על ביאור האור שמח, דהא יולדת צריכה להביא חטאת עוף ועולת בהמה, ולהמבואר אפשר לומר דגם עולת הבהמה היא במקום אימורים, שאין בחטאת העוף.

ולפי זה יש ליישב להגירסה בחולין בריווח, שההוה אמינא להכשיר בלילה, אינה רק על עולת עוף, אלא גם על עולת בהמה דיולדת, [א.ה. דהיינו דהא דאמר' דסלקא דעתך בעולת העוף דקריבה בלילה, העיקר הוא משום עולה, ונקטי' עוף משום קרבן עולה ויורד, ויש לדון בזה עוד].

אלא שיש לומר שביולדת יש לה גם חיוב של עולה בפני עצמו, ולא רק כדי להשלים את ההקטרה שחסרה בחטאת העוף, ורק בקרבן עולה ויורד הוא דאמרינן כן, שהרי עשיר מביא רק כבשה לחטאת ולא עולה, ואילו עני מביא גם עולה, ואם כן העולה היא רק להשלים את מה שחסר הקטרה בחטאת.

מה שאין כן ביולדת, מלבד מה שצריך להשלים את ההקטרה, יש גם חיוב להבאת קרבן עולה בפני עצמו, ולכך לא קא סלקא דעתך שיהא כשר בלילה.

ב' הוכחות לדחיה דקרבן בפני עצמו הוא

ז. ויש להוכיח כן, דהא התוספות בזבחים (דף ה' ע"א), ובתוספות בקדושין (דף י"ג ע"א), ובתוספות במנחות (דף ה' ע"ב), מבואר דאף שחטאת קודמת לעולה, אבל אם הביאה היולדת עולת העוף, לפני חטאת העוף, כשר, ואם כל מה שמביאה עולה הוא להשלים את האימורים שאין בחטאת, איך אפשר להביא קודם לחטאת, אלא על כרחך דקרבן בפני עצמו הוא.

[א.ה. עוד יש לדון דבתורת כהנים (דבורא דנדבה פ"א) איתא "להתיר מלוקת הכהנים, מאשי ה', אין להם אלא לאחר מתנת האישים", וצריך עיון דאין באכילת כהנים חטאת העוף מתן לאישים, ועל כרחך כהאבן עזרא, ומבואר דאסור לכהנים לאכול חטאת העוף, קודם שקרבה העולה, וצריך עיון מערכין (כ"א ע"א), דאין ממשכנים בעולת יולדת דרוצה ליטהר לקדשים, והא להמבואר אין לאכול את החטאת קודם שתיבא את העולה, ולכך ודאי תביא את העולה, ועל כרחך דיולדת שאני, ויעויין בחידושי ר' אריה ליב, (ח"ב סימן ל"ה), לגבי יולדת שמתה, דאין היורשים מביאים עולתה, לפ"ד האבן עזרא דאין צורך בעולה זו כשאין חטאת, וצריך עיון דמשמע דהאבן עזרא איירי גם ביולדת, -הגרש"פ].

עוד יש להוכיח, מהא דבכריתות (דף ט' ע"א), איתא גבי קרבן גר, שמביא בהמה לעולה, ואם מביא עוף, מביא שני תורים או שני בני יונה לעולה,

ואיתא שם 'להביא פרידה אחת אי אפשר שלא מצינו בכל התורה כולה', ומקשינן 'ולא, והתניא 'והקריבו' (ויקרא א' ט"ו), מה ת"ל והקריבו, לפי שנאמר בתורים 'והקריבו' (ויקרא א' י"ד), שומע אני האומר הרי עלי עולת העוף, לא יפחות משני פרידין, תלמוד לומר 'והקריבו', אפילו פרידה אחת, חובה מיהא לא אשכחן, והאיכא יולדת, דמתיא בן יונה או תור לחטאת, משום דאיכא כבש בהדה', ועיין שם ברש"י (ד"ה והקריבו), דכתב 'והקריבו, משמע קרבן שלם'.

דברי הגרי"ז

ח. ובחידושי מרן ר"ז הלוי (הל' מעה"ק פ"ד), כתב דמבואר מדברי רש"י, דקרבן שלם של עוף הוא דוקא שתי תורים או שני בני יונה, ומשום הכי קא סלקא דעתך דאי אפשר לידור קרבן של פרידה אחת, ורק דילפינן מקרא לרבות דאפשר להתנדב פרידה אחת, והוא קרבן מחודש בנדבה שאפשר להביא פרידה אחת.

אבל באמת גם למסקנא קרבן עוף שלם, היינו דוקא ב' תורים או ב' בני יונה, ולכך בקרבן חובה מביא דוקא שתיים, ומשום הכי בגר, אף שעיקר חיובו בהמה אחת, מכל מקום כשמביא מן העוף, צריך להביא שתיים.

ועיין שם שהביא עוד מהקריית ספר (פ"א מחגיגה), על מש"כ הרמב"ם שאפשר להביא עולת ראייה מהעוף, וכתב בק"ס 'והאי עוף, צריך לומר דהוי קן אחד, דלא מצינו בכל התורה להביא פרידה אחת חובה, כדאיתא בפרק ד' מחוסרי כפרה'.

התירוץ לפי זה בדברי הרמב"ם

ט. ובאמת שהרי בקרבן עולה ויורד, עשיר מביא כשבה, או שעירה, ואילו עני מביא ב' עופות, אחד לעולה ואחד לחטאת.

ויש לומר כהמבואר, דאין קרבן של עוף פחות מב', ולפי זה נמצא דלא חשיב שיש עליו חיוב עולה, אלא שיש עליו חיוב קרבן עוף, וחיוב קרבן עוף הוא בשנים דוקא.

מה שאין כן חיוב בהמה שהוא בהמה אחת, ואם כן שוב יש לומר דלא חשיב שבעני שמביא קרבן עשיר שמחסר קרבן, כיון שקרבן עוף הוא ב', ואילו קרבן בהמה הוא אחד, [ושוב לא קשיא, קושיית השפת אמת ברמב"ם].

היסוד בביאור פלוגתת הרמב"ם והחינוך

י. ובספר החינוך (מצוה תפ"ט), כתב, שבעולת ראייה מהעוף סגי בפרידה אחת, ולכאורה מבואר בדבריו שגם בקרבן חובה סגי בפרידה אחת, ואינו צריך ב' עופות, ואם כן שוב יש לומר דמה שעני מביא חטאת ועולה, דאינו משום שקרבן עוף הוא שנים, אלא שיש דין בפני עצמו לחייבו עולה.

ושוב יש לומר כמו שכתב בשפת אמת, שאם הביא קרבן עשיר חסר לו קרבן עולה שנתחייב בו, [אלא שכבר הקשו על דברי החינוך מהגמרא בכריתות דלעיל].

ועיין עוד באור שמח (פ"א מחגיגה ה"א), שכך כתב גם בדעת הרמב"ם, דכיון שמביא גם קרבן חגיגה, הרי זה מצטרף עמו, וכמו שאמרנו בגמרא גבי יולדת שמביאה עוף אחד לחטאת, ומצטרף עם עולת בהמה שמביאה.

ולפי זה נמצא שבאמת אין דין שקרבן עוף, הוא דוקא ב', שהרי מצטרף עם הבהמה, אבל עכ"פ נמצא שאי אפשר להביא עוף אחד.

ואם כן שוב יש לומר דלא חשיב שחסר לו קרבן עולה, אלא שכל עצמו של הקרבן עולה שמביא העני, הוא משום שאינו יכול להביא רק עוף אחד, ולכך יכול להביא קרבן עשיר אחד, משום דלאו עוף הוא, ואתי שפיר שיטת הרמב"ם, [וע"ע במשנת חיים (לחגיגה סי' כ"ג), וע"ע בשו"ת בנין שלמה (סוף סי' א')].

[א.ה. הקשה השפת אמת (זבחים ס"ה ע"ב), והמנחת חינוך (קמ"ד), בהא דתנן לגבי עולת העוף וחטאת העוף, שאין אכילה והקטרה מצטרפין, והרי בחטאת העוף ליכא הקטרה, ובעולת העוף ליכא אכילה, וביד בנימין (זבחים ס"ה ע"א), הביא דהאור שמח תירץ לשיטתו, דחשיב חד קרבן [צ"ע מהאור"ש (פסה"מ פ"ג ה"א)], וכן השיב מרן הגר"ח קנייבסקי [צוק"ל יתכן דחטאת העוף ועולת העוף באין יחד, וצ"ע], וכן תירץ בצפנת פענח (תנינא עמוד ע'), -הגרש"פ].